

NEEUROPSKA KULTURNA BAŠTINA U ETNOGRAFSKOME MUZEJU U ZAGREBU

IM 32 (1-2) 2001.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

SANJA LAZAREVIĆ ◻ Etnografski muzej, muzejska savjetnica u mirovini, Zagreb

Svaka strana civilizacija na poseban je način osvjetljavala svoju civilizaciju i otkrivala tako singularitet ili proizvoljnost pojedinih njezinih vidova.

(André Malraux: *Antimemoari*, poglavlje: *Iskušenje Zapada* 1958./1965.)

Suvremeni svijet polako se oslobađa mita o zapadocentrizmu u kulturi. Kulturni pluralizam postaje sve više realnost i upravo bi etnografski muzeji i umjetničke galerije trebali biti zagovornici jedne nove etike o pravu svakog naroda da se vlastitom kulturom iskaže i potvrdi.

Naš dijalog s nezapadnim svijetom uključuje, prije svega, kulturnu dimenziju jer je kulturni obrazac jednoga naroda najpouzdaniji pokazatelj njegova identiteta. Napokon, suočavanje s drugim kulturama pomaže sagledavanju i pravilnijem vrednovanju vlastitog identiteta.

Uz provizorni radni naslov ispisala bih tek nekoliko riječi: po nekom nepisanom pravilu u muzejima su kao stručnjaci pretežno zastupljene žene. Jesu li muzeji, uza svu tematsku različitost, neka vrsta "intérieure" koji valja njegovati i brižno održavati? Tomu segmentu ipak neću posvetiti više riječi jer svrha ovoga priloga pripada jednoj drugoj muzeološkoj kategoriji.

Odjel neeuropskih kultura u sastavu zagrebačkoga Etnografskog muzeja zasigurno je jedini "tezaurus" te vrste u Republici Hrvatskoj. Uza svu svoju vrijednost taj je fundus predugo ostajao izvan zanimanja stručnjaka. Izrečeni navod lišen je negativnoga prizvuka što ću, nešto kasnije, i obrazložiti.

Kao legitimne institucije etnografski su muzeji u cijelom svijetu signum zaštitnika i čuvara nacionalne kulture, njezine tradicijske baštine ali i mijene kroz koje taj dinamični fenomen prolazi. Neka mi bude dopušteno da u ovom času iskažem i jednu svoju definiciju: "Kultura je najpotpuniji ljudski čin što u vječnoj mijeni obuhvaća sveukupnu sudbinu jednoga naroda."

Kada je riječ o Etnografskomu muzeju u Zagrebu, on obuhvaća i proučava tri temeljne regije: panonsku, jadransku i dinarsku. Čini mi se posve prirodnim da etnička pripadnost jednoj od spomenutih regija motivira muzejskog stručnjaka da joj se i znanstveno posveti. To pozitivno usmjerenje isključuje svaku nesklonost prema drugomu i drukčijem.

sl. 1 Dragutin Lerman
sl. 2 Braća Mirko i Stjepan Seljan, prvi su hrvatski izvaneuropski putnici
Presnimak iz knjige: Braća Seljan na crnom i zelenom kontinentu, Grafički zavod Hrvatske, 1991.

sl. 3 Obuća koju nose Indijci u Zanzibaru - Istočna Afrika
Izvineuropska zbirka Etnografskog muzeja u Zagrebu
Fototeka Etnografskog muzeja u Zagrebu

sl. 4 Female ancestor, stil donjeg Zaira
Izvineuropska zbirka Etnografskog muzeja u Zagrebu
Fototeka Etnografskog muzeja u Zagrebu

MOJ SUSRET S NEEUROPSKIM KULTURAMA.

Inspirativne Malrauxove riječi, kao i pokret nesvrstanih, koji je u godinama moga muzejskog djelovanja bio u punomu zamahu, usmjerili su me prema neeuropskoj kulturnoj baštini. Neću mimoići ni jedan ne manje značajan povod tom usmjerenju: cjelokupna neeuropska zbirka, danas u posjedu Etnografskoga muzeja u Zagrebu, rezultat je istraživačkoga zanosa prvih hrvatskih transkontinentalnih putnika. Svoje doživljaje, kao i popratne tegobe, zabilježili su u dnevnicima, člancima, pismima i opsežnoj fotodokumentaciji.

Među pismima ističu se ona upućena Narodnomu muzeju u Zagrebu, kojem su darovali svu skupljenu i istraženu građu. Svojom genezom ta se građa razlikuje od identičnih zbirki u drugim dijelovima svijeta. Ona nije ni rezultat europske kolonizatorske ekspanzije 19. stoljeća ni produkt strasti profesionalnoga kolekcionara koji u potrazi za kuriozitetima neodgovorno devastira kulturnu riznicu jedne samosvojne zajednice. Stoga, treba razlikovati strast koja hrli osobnoj dobiti od humane težnje kojoj je cilj: susret kultura.

PRVI HRVATSKI IZVANEUROPSKI PUTNICI. Prvi hrvatski afrički putnik bio je Dragutin Lerman - Požežanin (1863.-1918.). Petnaestak godina kasnije slijede ga Karlovačani braća Seljan Mirko (1871.-1913.) i Stjepan (1875.-1936.).

Dragutin Lerman, član ekspedicije britanskog istraživača Afrike Henryja Mortona Stanleyja, krenuo je u Kongo 1882. godine i u toj afričkoj zemlji proveo je punih 14 godina. Istražujući domorodačku kulturu obavljao je i brojne administrativne dužnosti od kojih je položaj Generalnoga povjerenika Slobodne Države Kongo (Commissaire Général de l'Etat Independant du Congo) predstavljao najviši domet. Iako autodidakt znalacki je sabirao artefakte afričke tradicijske umjetnosti. Zbirka od 500 primjeraka sadržava predmete iz svakodnevnoga života kao i djela duhovne nadgradnje signuma afričkoga svjetonazora.

Figuralna plastika posvećena magiji i manističkom kultu (kult pokojnika) zauzela je istaknuto mjesto u Lermanovoj zbirci. Istodobno pisao je dnevnik koji sadržava 2000 stranica i kojega su pojedini dijelovi pisani njemačkim

i engleskim jezikom. Taj vrijedni dokument bio je 92 godine pohranjen u HAZU i tek je 1989. godine ugledao svjetlo dana. Autorica ovoga priloga, neskromno dodaje, da je pune 3 godine svesrdno pripremala Lermanove memoare za tisak.

Lermana su domoroci zvali Ango Ango (otac) i kada je zauvijek napustio Kongo ispratili su ga obliveni suzama. Završno ću citirati Lermanove riječi zapisane u dnevniku: "Nesretne su naravi, koje žele u Africi živjeti, a ne znadu se običajima urođenika prilagoditi. Zašto ste došli, kada vam se crnac ne mili?"

Shrvan tropskim bolestima Lerman je umro 1918. godine u Kreševu, gdje je i pokopan.

BRAĆA SELJAN NA CRNOM I ZELENUM KONTINENTU.

"Mi i naše današnje pokoljenje istražujemo daleke i nepoznate krajeve, a naši potomci činit će to isto na drugim planetima koji se kreću svemirom." (Mirko Seljan)

Početak 1899. godine braća Seljan uputili su se u Etiopiju, tajanstvenu afričku carevinu, zemlju kraljice od Sabe. U duhu vremena bavili su se geografskim i

etnološkim istraživanjima i istodobno, ukazom cara Menelika II., obavljali su dužnost guvernera u južnim ekvatorijalnim provincijama. Skupljajući građu domorodaca pred očima im je bio Narodni muzej u Zagrebu, kojemu su darovali kompleksnu zbirku od 133 primjeraka.

Željni rodne zemlje i civilizacije Etiopiju su napustili godine 1902./3. Njihovi kratki etiopski boravak bio je prvi korak u profesiji koju su prihvatili kao životni poziv i sudbinsko opredjeljenje.

Godine 1903. stigli su u Brazil i u Rio de Janeiru osnovali poduzeće "Misio científica Croata Mirko y Stjepan Seljan". Njihov rad bio je usmjeren istraživanju rijeka kao mogućih prometnica koje bi povezivale rijetko naseljene krajeve s gusto naseljenim područjima.

Danas znamo da je razlog njihova dolaska u Latinsku Ameriku bila želja da svojim istraživačkim radom pomognu našim iseljenicima ukazujući im na mogućnosti zarade u pojedinim krajevima. Predavanjima i koncertima podržavali su kod naših ljudi nacionalnu svijest i vezu sa starim krajem.

Tijekom desetgodišnjeg boravka u Latinskoj Americi ogleдали su se na polju geografije, kartografije i etnologije te su zbirku od 240 primjeraka darovali Narodnome muzeju u Zagrebu. Uz dnevnik objavljivali su brojne članke koje su slali u domovinu i u svjetske redakcije. Nije neosnovana tvrdnja da su Seljani bili najplodniji hrvatski putopisci s početka 20. stoljeća. Godine 1913. Mirko je, pod nerazjašnjenim okolnostima, nestao u peruanskim šumama.

Stjepan "s dubokom ranom u srcu" putovao je po Srednjoj i Južnoj Americi i godine 1917. došao je u državu Minas Gerais i nastanio se u brazilskom gradu Ouro Preto. Tu je osnovao obitelj i u tom gradu umro je godine 1936.

ZAVRŠNO SLOVO. Na nama je, danas, da naše istraživače i njihova pionirska djela uvrstimo u onu opću enciklopediju koja ih - po zakonitosti sudbine malih naroda - uopće ne spominje.

THE NON-EUROPEAN CULTURAL HERITAGE IN THE ETHNOGRAPHIC MUSEUM IN ZAGREB

As legitimate institutions, ethnographic museums all over the world are protectors and keepers of the national culture, its traditional heritage, as well as of the changes that this dynamic phenomenon is subject to. And, after all, coming face to face with other cultures helps us to understand and properly value our own identity.

The Department of non-European cultures at the Ethnographic Museum in Zagreb is surely the only "thesaurus" of its kind in Croatia. The entire non-European collection at the Ethnographic Museum in Zagreb is the result of the enthusiastic research of the first Croatian transcontinental travellers. The first Croatian travellers to Africa were Dragutin Lerman - Požežanin (1863-1918) and the brothers Mirko (1871-1913) and Stjepan (1875-1936) Seljan from Karlovac. They recorded their adventures, as well as problems, in their diaries, in articles, letters and exhaustive photographic documentation. The genesis of this material differentiates it from identical collections in other parts of the world. It is neither the result of European colonial expansion in the 19th century nor the product of the passion of professional collectors that irresponsibly devastated the cultural treasure of autonomous communities in search of curios. For this reason we need to differentiate between the passion that aims at personal profit from the humane aim of providing a meeting of cultures.